

Begrijpend luisteren: *Taal-leesonderwijs*

Marijke Bouwhuis

Kinderen die goed zijn in begrijpend luisteren kunnen daarvan veel steun ondervinden bij het technisch en begrijpend (leren) lezen. Daarom zouden de vaardigheden die horen bij begrijpend luisteren in groep 3 expliciet als routines moeten worden aangeleerd. Kinderen kunnen deze routines vervolgens benutten bij andere onderdelen van het taal-leesonderwijs. In dit artikel wordt ingegaan op deze kijk op het taal-leesonderwijs in groep 3.

Begrijpend lezen en begrijpend luisteren zijn eigenlijk broer en zus

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen hebben meer met elkaar te maken dan we vaak denken. Het is niet waar dat kinderen pas beginnen aan het begrijpend lezen als ze eenmaal kunnen lezen. Begrijpend lezen komt voor kinderen niet uit de lucht vallen. Ze zijn er al jaren mee bezig. Niet altijd in de vorm van lezen, maar in ieder geval wél luisterend.

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen

Begrijpend lezen en begrijpend luisteren zijn eigenlijk broer en zus. We zouden begrijpend luisteren een soort van *pre-teaching* kunnen noemen voor het begrijpend lezen dat immers in het gehele onderwijs een belangrijke rol speelt.

Bij activiteiten rondom het begrijpend luisteren is het voor de kinderen prettig dat ze niet afgeleid worden door de technische

aspecten die bij het leren lezen om de hoek komen kijken. Ze kunnen hun aandacht volledig op het verhaalbegrip richten. Vandaar dat het goed begrijpend kunnen luisteren een stevige basis is voor zowel het begrijpend lezen als het technisch lezen. Daarom zouden leerkrachten in de onderbouw, en zeker ook de leerkracht in groep 3, veel aandacht moeten besteden aan begrijpend luisteren. Dit kan door het voorlezen van prentenboeken, verhalen en door computerprogramma's zoals *Letterpret*. We zetten hier de stappen die de leerkracht bij het begrijpend luisteren aan bod kan laten komen, nog eens op een rijtje. We maken een onderscheid in activiteiten die leerkrachten kunnen uitvoeren vóór, tijdens en na het (voor)lezen. We noemen dit de driesprong.

– Vóór het lezen: het doel van deze activiteiten is de kinde-

ren te richten op en actief te betrekken bij wat er komen gaat: voorkennis activeren, aansluiten bij wat ze al weten, richten op de inhoud/vorm van het verhaal (titel, illustratie, genre). Waar zou het verhaal over gaan?

- Tijdens het lezen (we bedoelen het interactieve (voor)lezen): tijdens het (voor)lezen stelt de leerkracht af en toe een vraag over bijvoorbeeld wat er komen gaat. Zo leren kinderen onder meer hoe verhalen opgebouwd zijn. In plaats van een verhaal min of meer passief op zich af te laten komen, worden kinderen denkende, actieve lezers. Hoe zou het verhaal verder gaan?
- Ná het lezen trekt de leerkracht samen met de groep conclusies en wordt er nagepraat over de inhoud en misschien ook wel de vorm van

de basis voor lezen

in groep 3

het verhaal. Ook wordt er ingegaan op wat besproken is: had jij van tevoren gedacht dat het zó zou aflopen? Hoe zou dat komen?

Deze opsomming laat zien dat begrijpend luisteren veel meer is dan luisteren alleen: interactie, praten over, nadenken, hardop denken, uitwisselen en voorspellen zijn allemaal manieren om tot beter tekstbegrip te komen. Als leerkrachten deze werkwijze steeds terug laten komen, zullen de kinderen haar als een routine gaan beschouwen. Het uitgestelde doel van deze luisteractiviteiten is dat kinderen bij het (leren) lezen een aantal van bovengenoemde activiteiten als een soort van routine ook zélf leren uitvoeren. Zoals gezegd: begrijpend luisteren als een vorm van *pre-teaching*.

Kinderen die moeite hebben met begrijpend luisteren hebben daar extra begeleiding bij nodig. Immers, deze kinderen kunnen in een later stadium ook veel moeite met begrijpend lezen krijgen. Begrijpend luisteren moet daarom een vast onderdeel van een orthotheek voor groep 3 zijn. Alle aspecten van begrijpend luisteren, vooral verhaalbegrip en woordenschat, moeten systematisch aan de orde komen, zodat kinderen daar bij het lezen direct gebruik van kunnen maken. Dat is handig. Vooral omdat in groep 3 het technische aspect van het leren lezen veel aandacht vraagt.

Technisch lezen en begrijpend lezen

Het technisch lezen eist in de periode van het aanvankelijk lezen een tijdrovende en dominerende plek op. Met technisch lezen leren kinderen een grafische code omzetten (decoderen) naar een klankcode met het doel te komen tot woordherkenning en tekstbegrip. Het belang van goed tech-

nisch leren lezen is evident. Kinderen die goed kunnen verklanken, hebben meer mentale energie over voor het begrijpen van wat er staat en komen dus eerder en beter tot woordherkenning en tekstbegrip. Kinderen die veel moeite hebben met verklanken en daar veel tijd en energie aan moeten besteden, houden veel minder over voor het tekstbegrip. Met als gevolg geen of een vaak incorrect tekstbegrip. Leerkrachten zullen daarom maatwerk moeten leveren: ze moeten zoveel tijd en energie aan technisch lezen besteden als een kind nodig heeft en (vooral) aankan. En wat misschien nog veel verstandiger is: ze moeten de kinderen de bij begrijpend luisteren aangeleerde vaardigheden als routine laten toepassen bij het leren lezen. Met andere woorden: leer de kinderen de strategieën voor begrijpend lezen meteen te gebruiken bij het leren lezen. En dat niet in aparte lessen voor 'be-

van woorden en zinnen komen. Lezen is immers een zoektocht naar betekenissen.

Lezen én taal in groep 3

Hierboven is ingegaan op de typische leesactiviteiten in de periode van het leren lezen. De relatie tussen begrijpend lezen, begrijpend luisteren en technisch lezen is besproken. Maar het gaat in deze periode om méér: kinderen maken niet alleen een ontwikkeling in het leren lezen door, maar ook in hun verdere taalverwerving. En dat gebeurt in samenhang. Een bekend voorbeeld: woordenschatuitbreiding heeft een positieve invloed op het begrijpend lezen, en door veel te lezen ontwikkelen de kinderen hun woordenschat. Op deze wederzijdse samenhang tussen taal- en leesontwikkeling moet het onderwijs inspringen: ze moet een combinatie bieden van lees- en taalactiviteiten die op elkaar

Vóór het lezen nadenken over de titel en de illustraties

grijpend lezen' waarin losse deeltaalvaardigheden geoefend worden, maar door een integraal aanbod van aanvankelijk en begrijpend lezen. Zo moeten kinderen als een routine iedere keer als ze een verhaal/tekst gaan lezen, nadenken over de titel, de illustraties, misschien het verhaal vast scannend lezen om te kunnen voorspellen waar het verhaal over gaat en dan pas de tekst gaan lezen. Het technisch lezen van een tekst zal hierdoor succesvoller verlopen: kinderen kunnen door bekendheid met de inhoud, woordbetekenissen, vorm en eventueel het genre sneller tot verklanking

zijn afgestemd en elkaar positief beïnvloeden.

De vraag is hoe het lees- en taalonderwijs zorgvuldig geïntegreerd kan worden, zonder een grote bak met losse activiteiten te worden.

Wat maakt het taal- en leesonderwijs tot één geheel?

Allereerst natuurlijk door het werken vanuit betekenisvolle contexten voor kinderen: de situaties waarin ze uitgedaagd worden om te lezen, te schrijven, te spreken en te luisteren moeten zo authentiek mogelijk zijn. Het werken met aansprekende the-

Op de computer kan het begrijpend luisteren worden geoefend

ma's uit de dagelijkse werkelijkheid is daarom evident. Binnen het thema kunnen de kinderen op allerlei manieren aan hun taal- en leesontwikkeling werken. Ter illustratie het thema 'Op reis'.

In dit thema richten de kinderen een reisbureau in. Ze verkopen reizen aan elkaar; daarvoor gebruiken ze vakantiefolders en zoeken bestemmingen op. De 'medewerkers' reserveren telefonisch of per computer een reis en typen de gegevens van de klant in. Op routekaarten wordt de vakantiebestemming ingetekend. Natuurlijk wordt er onderweg een kaartje gestuurd.

Kinderen ervaren taal- en leesonderwijs op deze manier als één geheel. Deze thematische manier van werken is niet nieuw in het onderwijs.

Daarnaast moet het onderwijs niet alleen thematisch maar juist ook inhoudelijk een samenhang bieden, zodat kinderen geleerde vaardigheden kunnen koppelen aan nieuwe inhouden. Een vernieuwende aanpak is: strate-

gieën/vaardigheden uit het begrijpend lees- en luisteronderwijs worden de basis van het taal-leesonderwijs in groep 3.

Deze strategieën, en daaraan gekoppelde vaardigheden die kinderen moeten beheersen, blijken namelijk in alle onderdelen van taal- en leesonderwijs toegepast te kunnen worden.

Hieronder wordt beschreven hoe deze visie kan worden uitgewerkt in de praktijk van groep 3.

Begrijpend luisteren en lezen als paraplu

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen vormen verbindende elementen tussen de verschillende taal-leesactiviteiten in groep 3. Dit gebeurt als volgt:

- De verschillende deelvaardigheden uit de didactiek van het begrijpend lezen en luisteren worden niet als losse vaardigheden aangeboden maar steeds als één geheel. Bij het (voor)lezen gebruikt de leerkracht systematisch de hierboven beschreven drie-

sprong: vóór, tijdens en na het lezen. De leerkracht is hierbij rolmodel voor de kinderen. Zij verwoordt steeds hardop haar aanpakgedrag. Door dit samenhangende aanbod maken de kinderen zich de stappen van de driesprong steeds meer eigen. Het toepassen ervan wordt een routine voor de kinderen.

- In de praktijk wordt met thema's van ongeveer twee weken gewerkt. In ieder thema wordt één onderwerp uit de didactiek van het begrijpend lezen/luisteren uitgelicht om te verdiepen. Enkele voorbeelden zijn:
 - voorspellen van het verhaalverloop;
 - illustraties gebruiken bij het begrijpen van een verhaal;
 - (hoofd)personen in een verhaal;
 - de opbouw van een verhaal;
 - de hoofdgedachte van een verhaal.

Natuurlijk zijn deze onderwerpen afgestemd op het niveau van kinderen in groep 3.

In de eerste helft van groep 3 komen deze onderwerpen vooral verkennend aan bod. In een van de thema's is het onderwerp uit de didactiek van het begrijpend lezen/luisteren bijvoorbeeld 'de opbouw van een verhaal'. Kinderen worden er zich bewust van dat verhalen een begin, midden en een einde hebben. Dit komt terug bij allerlei taal- en leesactiviteiten. Het prentenboek bij dit thema heeft ook met de opbouw te maken: het heeft juist geen begin en einde!

In de tweede helft van groep 3 staat het onderwerp uit de begrijpend-leesdidactiek veel centraler. Voordeel is nu dat het onderwerp al zeer regelmatig aan de orde is geweest (*preteaching*). Kinderen hebben namelijk reeds vaak met bijvoorbeeld 'voorspellen van het verhaalverloop' te maken gehad voordat het in één van de thema's zowel bij taal als lezen volledig uitgediept en verbreed wordt.

Dit centrale onderwerp uit de begrijpend-leesdidactiek noemen we een *overkoepelend onderwerp*: als een paraplu hangt het boven het hele thema.

Een voorbeeld uit thema 11 van de nieuwe versie van *De leesleutel* dat de titel heeft: 'Samen, jij en ik!'. In dit thema gaat het over sociale verhoudingen: een nieuwe leerling in de groep, ruzie op het schoolplein, en samenwerken. Het overkoepelende onderwerp (de paraplu) in dit thema is 'personen in een verhaal'. Hieronder staat een aantal van de activiteiten rondom dit onderwerp in dit thema. De aspecten van taal- en leesonderwijs zijn cursief afgedrukt.

De kinderen *luisteren* naar verhalen en in de *gesprekken* erover wordt vooral ingegaan op de personen in het verhaal en hun motieven. Bij *spreken en luisteren* beschrijven kinderen personen en geven hun mening over de activiteiten van deze personen. Ze bedenken en spelen een rollenspel.

Bij de *stelopdrachten* maken de kinderen beschrijvingen van personen.

Bij het *begrijpend lezen* wordt dit onderwerp natuurlijk ook aan de orde gesteld: de personen in een verhaal. Hier komen ook verwijsoordwoorden (*taalbeschouwing*) aan de orde.

Bij *leespromotie* gaat het om de motieven van personen in het verhaal. Bij het *duo-lezen* krijgen de kinderen verschillende 'rollen' om te lezen. Bij *viendjeslezen* lezen en praten de kinderen in drietallen over de leeskaarten 'lees wie je bent'.

Bij *taalbeschouwing* gaat het over het fenomeen 'spreektaal', verschillende vormen van taalgebruik bij mensen.

De *woorden* die bij dit thema worden aangeboden passen binnen hetzelfde thema en bestaan vooral uit woorden rondom personen en emoties.

Bij het *technisch lezen en spellen* ten slotte worden de woorden die een rol spelen in het verhaal als uitgangspunt genomen.

Het onderwerp uit de begrijpend-leesdidactiek 'personen in een verhaal' wordt op deze manier dus veelzijdig verkend en bovendien als routine aangeleerd. De kinderen ervaren deze routine niet als een 'losse brok' maar als onderwijs in samenhang, waarin ze aangeleerde vaardigheden en inhouden op veel manieren en plaatsen zelf opnieuw kunnen toepassen.

Ten slotte

Begrijpend lezen en begrijpend luisteren kunnen in het taal-leesonderwijs in groep 3 een prominentere rol spelen dan momenteel vaak het geval is. De vaardigheden die bij begrijpend lezen en luisteren worden aangeleerd hebben namelijk een positieve uitwerking op het technisch leren lezen en op de verdere taalontwikkeling van kinderen.

Als kinderen bovendien leren lezen in een betekenisvolle con-

text zullen ze het lezen als nuttig en bovenal als plezierig ervaren.

De auteur was opleider Nederlands aan een Pabo en heeft een eigen bureau voor onderwijsprojecten voor basisonderwijs en VVE. Zij is mede-ontwerper van de nieuwe versie van De leesleutel.

Informatie

De ideeën die in dit artikel worden beschreven, zijn terug te vinden in de nieuwe versie van *De leesleutel* (uitgeverij Malmberg in 's-Hertogenbosch).

(advertentie)

Benny Vreden
Kinderproducties

- Spookie!
Dé nieuwe afscheidsmusical voor groep 8
- Projecten?
Maak 't makkelijk met 't Einde!
- Kidstuf Event standnr. 10.28E

Kijk snel op:
www.bennyvreden.nl

Een feest voor kinderen

De Genestetlaan 13 • Postbus 181 • NL-1900 AD Hilversum
Tel 035-6215953 • Fax 035-6217658 • info@bennyvreden.nl